

33452

ASKEES JUUDAKRISTLASTE JUURES.

Artur Vööbus.

Yrgkristlus esimeste kristlaste näol ei olnud askeetliku iseloomuga. Kuid õige pea tulevad kristluses ilmsiks nähted, mis ilmutavad kordkorralt suurenevat askeetlikku tendentsi. Selle arengu algused on meie silme eest täielikult varjatud, ja meie ei suuda jälgida, mil teel see orienteerumine askeesi suunas toimus. Meie seisame aga fakti ees, et õige pea kristluses levis evangeeliumist askeetlik arusaamine. Kogu elu ja ta avaldusi hakati vaatlema hoopis teistsugusest, evangeeliumile vastupidisest seisukohast, hinnates väärtused ymber selles usus, et evangeelium on askeetlik.

Meid huvitab käesolevas vaatluses see kysimus, kuidas juudakristlikud ringid suhtusid järjest rohkem maadvõtvale evangeeliumist askeetlikule arusaamisele. Kas lugesid nad evangeeliumist välja sama askeetliku põiheli, nagu kristlus nende ymbruses, või reageerisid nad sellele arenevale tendentsile teisiti? Arusaadavalt peame juba ette leppima tagasihoidlikkude märkustega, kuna kysimusele kaugelki rahuldava vastuse andmiseks puudub veel palju allikalisest materjalist. On meil ju juudakristlastest ja nende arengust kasutada ainult üksikud vähesed fragmendid nende dokumentidest, ja needki fragmendid on meie kysimuse suhtes suurelt osalt neutraalsed.

Katsume esmalt vaadelda missuguse seisukoha juudakristlased võtsid virginiteedi suhtes, mis kyll kõige vanema askeesi vormi moodustab kristluses, kujunedes kiiresti välja virginiteedi austamiseks. Lähtume sellest lühikesest märkusest, mis leidub ühes etioopia synaksaariumis juudakristlaste kohta. See puudutab Jeruusalema juudakristliku piiskopi Siimeon Kleopa tegevust ühenduses virginiteedi askeesiga. „Il (Sem'on Qalayopa) convertit un grand nombre de Juifs à la foi de Notre-Seigneur Jésus-Christ. Il fit beaucoup de prodiges et de miracles et de guérisons des malades. L'empereur Aryanos avait entendu dire de lui qu'il séparait les femmes de leurs maris et qu'il leur ordonnait d'être chastes" ¹⁾). Selle teate järele on siis juba esimese sajandi lõpul askeetlikud vaated juudakristlikku algkogudusse sissepääsu leidnud. Piiskop Siimeon on juba neid vaateid ametlikult sanktsioneerinud ja virginiteedi ideed algkoguduses

¹⁾ Ignazio Guidi, Le synaxaire éthiopien les mois de Sanê, Hamlê et Nahasê. Patrologia orientalis, tom. VII, Paris 1911, p. 297.

realiseerida pyydnud. Otsides kinnitust mujalt sellele huvitavale märkusele, mille päritolu meie enam kindlaks teha ei suuda, peame ütleva, et see on ainuke sellesarnane tähendus, mis räägib virginiiteedi hindamisest juudakristlikkudes yhiskondades. Teisi sellesarnaseid otseseid andmeid meie ei leia. Vahest ainult kaudselt võiks oletada, et sellesarnaseid vaateid mõningates juudakristlikkudes ringides võis leida. Eriti tõenäolik on see nende juudakristlaste juures, kes enestele n. n. Elkasai „ilmutuse raamatu“ autoriteediks olid võtnud. Hoolimata sellest, et Epiphanius siin vastupidist teatab ²⁾, on ometi põhjust arvata, et see ilmutuse raamat virginiiteedi propageeris. Esiteks puuduvad raamatu säilinud autentsetes fragmentides selle kohta igasugused andmed, mis Epiphaniuse väidet kinnitaksid. Vastupidiselt paistab neist selgesti välja, et raamatu järele seksuaalne eksimine oli patt *κατ' ἐξοχήν*³⁾. Teiseks aga teame, et see raamat, nagu ta ülepea on mõningates ringides populaarne olnud, on ka autoriteediks olnud ühe baptistliku sekti juures Babyloonias, millest teate on meile säilitanud an-Nadim. Mainitud baptistlikust sektist aga teame seda, et seal olid askeetlikud vaated abielu suhtes kõrgemal määral hinnatud. Virginiiteet yksi oli kooskõlas nende usuliste ja kõlbliste vaadetega, kuna aga abielu oli täielikult keelatud ⁴⁾. Kui neid andmeid usaldada võib, siis pidi Elkasai raamat propageerima virginiiteedi ja need vaated teed leidma ka nendesse juudakristlikkudesse ringidesse, kes mainitud raamatu enestele usuliseks ja kõlbliseks autoriteediks olid võtnud. Muidugi jääb see ainult oletuseks ja sellega lahtiseks ka virginiiteedi kysimus nende juudakristlaste hulgas.

Sellevastu leiame meie aga hoopis teistsuguseid teateid, mis kinnitavad sissetungiva askeesi suhtes, võrreldes kristlusega ymbruses hoopis omapäraselt reageerimist. Epiphanius jutustab sellest, kuidas temal olevate andmete põhjal on teateid juudakristlaste eitavast suhtumisest virginiiteedi. Nad ei omista virginiiteedile mingisugust tähendust ja hindavad kõrgelt selle antipoodi — abielu. - *τὰ νυν δὲ ἀπεχθάνεται παντάπασι παρ' αὐτοῖς παρθενία τε καὶ ἐγκράτεια*⁵⁾. Nende juudakristlaste juures omab abielu isegi säärase austuse, et siin mingit

²⁾ Panarion, XIX, 1, ed. Holl I p. 218. *ἀπεχθάνεται δὲ τῆ παρθενία, μισεῖ δὲ τὴν ἐγκράτειαν, ἀναγκάζει δὲ γαμεῖν.*

³⁾ Hippolytos, *Philosophumena* IX, 15. Migne, *Patrologia graeca* 16, col. 3390 sqq.

⁴⁾ *Kitab al-Fihrist* IX, 2. Araabia tekstid on tõlkinud G. Fluegel, *Mani, seine Lehre und seine Schrifte*, Leipzig 1862, p. 133 sq.

⁵⁾ Panarion XXX, 2, 6, ed. Holl I p. 334 sq.

võõrastust ei ärata teist ja isegi enamgi korda abielluda⁶⁾. Need Epiphaniose teated leiavad kinnitust usaldusväärsetes dokumentides, mis on juudakristliku päritoluga. Nimelt on meil rida tekste, mis on säilinud usulises romaanis, mis vanakristlikus kirjanduses esineb Pseudo-Kleemensi nime all⁷⁾. Romaanis osaliselt säilinud juudakristlikud tekstid on omalajal kombineeritud teiste tekstidega ja sel teel oma eksistentsi hävimise eest päästnud. Mainitud tekstid lubavad meile, mõningatest ymbertöötamistest hoolimata, pilku heita nende juudakristlaste vaadetes, kes on seisnud *Περίοδοι Πέτροα* literatuuri taga, kust ongi mainitud juudakristlikud tekstid pärit. Virginiteedi suhtes leiame neist tekstidest selgeid seisukohti. Nende juudakristlaste juures ei ole virginiteedil mingit väärtust, väärtus on ainult abielul. Nende vaadete teoreetiline põhjendus lubab oletada nähtavasti teatavat diskussiooni oma ymbrusega, tõenäoliselt kristlastega, kes virginiteedi olid omaks võtnud. Nõnda on ka arusaadav küsimuse asetamine nende juudakristlaste filosoofilise maailmavaate struktuuri. Abel, kes nende juudakristlaste filosoofilises süsteemis representeerib kõike ideaalset, tõe ja hääd, yhesõnaga positiivset printsiipi, on just see, kes korraldab ka abielu kysimust koos teiste tähtsate ja eluliste kysimustega. „πολέμους καταργεῖ, εἰρήνην διδάσκει, σωφροσύνην ἐντέλλεται, τὰς ἀμαρτίας καθαιρεῖ, γάμον νομιτεύει, ἐγκράτειαν συγχωρεῖ...“⁸⁾ Sellega on antud juudakristlaste idee abielu obligatoorsusest, millest loobumine ei ole muud kui ainult kontsessioon. Samas mõttes lastakse Peetrusel propageerida seda ideed tema instruksioonireisidel juudakristlikkudes kogudustes. Yhel seesugusel reisil käsitab ta muuseas abielu kysimust, pöördudes yleskutsega mitte yksi ainult noorte poole, vaid deklareerib selgel kujul, et abiellumine on kohustus ka vanadele isegi sel määral, et ka kõrgetes aastates isikud ei ole sellest kohustusest vabad⁹⁾. Nende juudakristlaste ideaal omas koguduses on „σωφροσύνης οὖν χάριν σπευδέτωσαν τοὺς γάμους ἐπιτελεῖν μὴ μόνον οἱ πρεσβύτεροι, ἀλλὰ καὶ οἱ πάντες“¹⁰⁾. Ka Peetrus ise elab nende juudakristlaste kujutlustes

⁶⁾ Panarion XXX, 18, 3, ed. Holl I p. 357.

⁷⁾ Kreeka retsensiooni on väljaannud Paul de Lagarde, *Clementina*, Leipzig 1865. Ladina retsensiooni „*Recognitiones*“ on väljaannud E. G. Gersdorf 1838 teoses *Bibliotheca Patrum ecclesiasticorum*. Sama tekst on reprodutseeritud, Migne, *Patrologia graeca*, tomus I, col. 1206 sqq.

⁸⁾ Homil. III, 26, ed. Lagarde p. 43.

⁹⁾ Homil. III, 68, ed. Lagarde p. 54. *νέων δὲ μὴ μόνον κατεπειγέτωσαν τοὺς γάμους, ἀλλὰ καὶ τῶν προβεβηκότων.*

¹⁰⁾ Homil. III, 68, ed. Lagarde p. 54.

ja traditsioonides edasi selle idee kandjana, kes isegi oma inspektionireisidel yksi ei reisi, vaid ikka koos oma naisega ¹¹⁾).

Edasi vaatleme kuidas suhtusid juudakristlased vaesuseideaalile, ylepea askeesile selle maailma varade hindamises. Siin saame kõige reljeefsema pildi nendest juudakristlastest, kes seisavad *Περίοδοι Πέτρου* taga. Yhes instruksioonikõnes räägib Peetrus sellest, kuidas tõeprohvet Jeesus on õpetanud kahest riigist, milledest kumbki ise juhi valitsuse all seisab. Yks neist on igavene oma väärtuste poolest — see on tulev maailm. Teine on aga möödaminev ja ajutine ja see on käesolev maailm. Igal ühele on vabad käed jäetud ühe või teise valimiseks. Kuid sellejuures on ka oma paratamatus, mida tuleb silmas pidada. Need, kes valivad selle maailma rikkused ja mõnud, ei saa osa tulevase maailma igavestest hüvedest. Kuid need, kes tahavad olla vagad ja kuuluda igavese maailma koosseisu, peavad omaks võtma askeetliku vaimu ja suhtumise selle maailma hüvedesse, loobudes täielikult varadest ja rikkustest. Neil juudakristlaste vagadel ei tohi olla mingit eraomandust ja peavad leppima kõige minimaalsemaga. Nad peavad selle ilma nähteid hindama kui midagi võõrast, mis kuulub hoopis nende jaoks võõrale maailmale. *οἱ δὲ τὰ τῆς μελλούσης βασιλείας χερσάντες λαβεῖν τῶν ἐνταῦθα ὡς ἀλλοτρίων βασιλείως ἴδια ὄντα αὐτοῖς νομιζέσθαι οὐκ ἔξεστιν ἢ ὕδατος μόνον καὶ ἄρτον καὶ τούτων μετὰ ἰδρώτων ποριζομένων πρὸς τὸ ζῆν (ἐπειδὴ) ἔχοντι ἀποθανεῖν οὐκ ἔξεστιν) ἔτι δὲ καὶ περιβολαῖον ἐνός¹²⁾*. Peetrus ise nende juudakristlaste traditsioonides esindab tõelise vaga tüübina, kellel peale üheainsa mantli ei ole teisi vajadusi omanduse järele. *καὶ ὅτι ἰμάτιόν μοι καὶ τριβώνιον ὑπάρχει τοῦτ' αὐτὸ δ περιβέβλημαι καὶ ἕτερον χρεῖαν οὐκ ἔχω οὐδὲ ἄλλων τινῶν. ἐν γὰρ τούτοις καὶ περισσεύομαι, ὁ νοῦς γὰρ μου τὰ ἐκεῖ πάντα ὁρῶν αἰώνια ἀγαθὰ οὐδὲν τῶν ἐνταῦθα περιβλέπεται¹³⁾*. Selle järele juba eraomandus on takistuseks kuuluvuse juures teise maailma. Eitades selle maailma hyvesid, leidsid need juudakristlased kylgetõmbejäõudu ja võlu evangeelse traditsiooni säärastest perikoopidest, nagu makarismid, kus ylistusobjektiks on vaesed ja puudustkannatajad. Nähtavasti erilise soojusega parafraseerisid nad neid kohti omas evangeeliumis, tundes iseendid elavat makarismide õhkkonnas ja otsides lohutust neis oma askeetlikkudes ppyetes. „Initio praedicationis suae utpote qui velit

¹¹⁾ Homil. XIII, 1, ed. Lagarde p. 133.

¹²⁾ Homil. XV, 7, ed. Lagarde p. 148.

¹³⁾ Homil. XII, 6, ed. Lagarde p. 122.

omnes invitare et adducere ad salutem, ac patientiam laborum tentationumque habendam suaderet, pauperes beatificabat, eosque pro penuriae tolerantia adepturos esse pollicebatur regna coelorum, ut sub tanta spe aequanimiter paupertatis pondus, sprete cupiditate portarent... sed et esurientes et sitientes aeterni bonis justitiae saturendos esse promisit¹⁴⁾. Seega näeme, et juudakristlased, kellede ringist on pärit *Περίοδοι Πέτρον* ei ole ainult sympatiseerinud elule, mis taotleb vaesuse ideaali, vaid see kuulub nende maailmavaate olulisemasse peatükki. Nad on yhendanud vagaduse ja vaesuse ideaali ja propageerinud askeetlikku vaadet kõige puhtamal kujul.

Kysimus on selles, kui laialt need askeetlikud vaated on omaks võetud, kas kõikide juudakristlaste poolt, või ainult üksikutes ringides. See jääbki meile selgusetuks. Igatahes kuuleme meie peale mainitud juudakristlaste samasuguseid hääli veel mujaltki. Epiphanius on omanud teateid juudakristlastest, kes kiitlevad oma vaesusega, tuletades seda voorust oma minevikust, mida nad idealiseerida pyyavad. Tolkorral, apostlite päevil, on nad myynud kõik oma varanduse ja apostlite jalgade ette maha pannud, pühendades end täielikult vaesusele¹⁵⁾. Võibolla ka need juudakristlased, kelledest Origines on teateid omanud, kuuluvad samuti siia. Nad on omas evangeeliumis perikoobi rikkast noormehest säilitanud kujul, kus ta teraval kujul etteheite sisaldab rikastele¹⁶⁾. See on ka kõik, mida võime juudakristlaste askeesist ja vaesuse ideaalist öelda.

Ei ole aga võimatu, et mõningates juudakristlikkudes ringides veel sygavamaid arusaamisi askeesist võis olla, mis täielikult kogu siinpoolset maailma pyydis vaadelda ja hinnata pessimistlikus valguses. Et meie midagi säärast oletada võime, seda näitab üks jälg, mis on alalhoidunud yhes juudakristliku evangeeliumi fragmendis. Selle järele on tegemist nende juures säärase askeetliku meelsusega, mis isegi nõnda kaugele ulatub, et ta keelab rõõmu. Hieronymus on juudakristlastest Syyrias säilitanud perikoobi „et nunquam laeti sitis, nisi cum fratrem vestrum videritis in caritate“¹⁷⁾. Kui seda lyhikest

¹⁴⁾ *Recognitiones* II, 28, Migne, *Patrologia gaeca* I, col. 1262 D.

¹⁵⁾ *Panarion* XXX, 17, 2, ed. Holl I p. 356. *αὐτοὶ δὲ διήθην σεμνύονται ἑαυτοὺς φάσκοντες πτωχοὺς διὰ τὸ, φασίν, ἐν χρόνοις τῶν ἀποστόλων πωλεῖν τὰ αὐτῶν ἐπάροχοντα καὶ τιθέναι παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων καὶ εἰς πτωχείαν καὶ ἀποταξίαν μετεληλυθέναι.*

¹⁶⁾ *Commentariorum series*, ed. De la Rue, Paris 1759, p. 214.

¹⁷⁾ In *Ephesum* V, 4. Migne, *Patrologia latina* 26, col. 520.

ja isoleeritud märkust tohib nõnda mõista, siis juudakristlased Syyrias on tee avanud samalaadilisele askeesile, mis hiljem Syyria askeetide hulgas leidis juba metoodiliselt rafineeritumat kultiveerimist.

Edasi leiame juudakristlaste juures veel yht liiki askeesi, mis oma iselaadilt on ritualistlik. See askees on yhenduses toitude tarvitamisega. Nõnda teab Šahrastani juudakristlastest, kes lihatoitudest ainult teatud liike tohtisid tarvitada, nagu linde, kala ja loomadest kitsi¹⁸⁾. Levinenum näib aga olevat askees ylepea lihatoitude tarvitamise suhtes. Juudakristlikkude evangeeliumite fragmendid teatavasti sisaldavad seda tendentsi. Nõnda on Epiphanius säilitanud kaks fragmenti, mis selgesti neid jälgi enese küljes kannavad. Yhes neist on paasaperikoop meelega nõnda ümberkujundatud, et falle on antud hoopis vastupidine tähendus — ylepea lihasöömise eitamine: *μη̄ επιθυμία επιθυμήσα κρέας τούτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν*¹⁹⁾. Veel selgemalt tuleb ilmsiks see tendents perikoobis Johannesest ja tema askeetlikkudest eluviisidest, kus juudakristlaste juures synoptiline kuju on ymberkujundatud, kuna siin rohutirtsud nende askeetlikkudele vaadetele olid komistuskiviks ja selle asemele on sissetoodud vegetaarne tendents. *Ἀχις* on perikoobis asendatud neile vastuvõetava mõistega *ἐγκλις*²⁰⁾. Samuti on jälgi veel teistestki juudakristlikkudest ringidest, kes samasugust askeesi on harrastanud ja selles mõttes ka evangeelses traditsioonis vastavaid kohandamisi on ette võtnud. Yks juudakristlik ring, kellest on väljunud dokument, mis hiljem on kasutamist leidnud yhes syyriakeelses teoses, mis tuttav Spelunca thesaurorum nime all, on oma vegetaarsete vaadete prisma läbi kujutanud Johannest ette askeedina, kes on elanud kogu oma eluaeg kõrbes ja toitnud end porgandifaolisist juurfest, mille nimi on *kāmūš*²¹⁾. Vahest samuti tuleb aru saada ka yhest teisest juudakristliku evangeeliumi fragmendist, kus Jaakobuse toiduna on mainitud ainult leib²²⁾. Kyllap on ka need juudakristlased, kellede mõjupiirkonnas elavad kristlased syyria didas-

¹⁸⁾ Abu-l-Fath Muhammad asch-Schahrastanis Religionsparteien und Philosophen-Schulen, übersetzt von Th. Haarbrücker, Halle 1850, Band I, p. 253.

¹⁹⁾ Panarion XXX, 4, ed. Holl I p. 363.

²⁰⁾ Panarion XXX, 13, 4, ed. Holl I p. 350.

²¹⁾ C. Bezold, Die Schatzhöhle. Nach dem syrischen Texte dreier Hss. nebst einer arabischen Version herausgegeben, Leipzig 1888, p. 99, קמוץ

²²⁾ Hieronymus, De viris illustribus 2. Migne, Patrologia graeca 23, col. 612, 614.

kalias. Syyria didaskalia võitleb nende ringide ja vaadete vastu, kes muuseas eitavad ka lihasöömist ja veini tarvitamist²³⁾.

Väärtusliku lisandi sellele materjalile võimaldavad juudakristlased, kes seisavad *Περίοδοι Πέτρον* taga. Siin leiame huvitavaid teateid sellest, kuidas juudakristlased seda askeesi on teoreetiliselt põhjendanud. Peetrust, nende religioosete ja moraalsete kujutluste representanti, lastakse seda kysimust lähemalt valgustada. Tema selgituse järele on lihatoidu tarvitamine päris loomuvastane nähe, kuna yrgself inimene ei ole loodud lihatoidu tarvitajaks. Nende filosoofilises efekujutuses on selle kahetsetava nähte eksisteerimine seletatav tuffava myydiga langenud inglitest ja nende järeletulijatest. Need yksi on selle ebaloomuliku nähte ilmsikstulekus vastutavad. Nad on inimesi õpetanud kysimustes, millele inimesed omal jõul kunagi poleks tulnud, nagu maagias, astronoomias, metallurgias ja siis ka lihatoidu tarvitamises. Nemad kui segaloomulised olevused, bastardid kogu oma konstruktsiooni tõttu, ei võinud ise rahuldatud olla hariikkude ja loomupäraste toitudega ja ahvatlesid ka inimesi selles järeletegemisele²⁴⁾. Sama ideed, mida lastakse Peetrusel tema instruksioonikõnedes propageerida, lastakse temal ka oma eeskujuga õhutada. Peetrus esineb eeskujuliku askeedina, lihatoidu põlgajana, juhtides tähelepanu sellele, et tema toiduks muud ei tarvita kui ainult leiba, oliive ja vahel harva ka aedvilja: ἕως μὴ συνέντα καὶ τὸν ἐμὸν ἀγροῦντα βλον ὅτι ἄρω μόνω καὶ ἐλαταῖς χρῶμαι καὶ σπανίως λαχένοις²⁵⁾. Neljandal sajandil on Epiphanosel olnud juhuseid koguni isiklikult sedalaadi juudakristlastega kokkupuutuda ja selle askeetliku kysimuse yle nendega rääkida. Tema kimbutavate kysimuste peale on need juudakristlased omi askeetlikke seisukohti põhjendanud omapärase motiiviga, et nad vastikust tunnevad liha vastu, kuna tema saamine on seotud sugupoolte yhinemisega, ja sel teel saadud produkti nad toiduks tarvitada ei saa²⁶⁾.

²³⁾ Die syrische Didaskalia übersetzt und erklärt von H. Achelis und J. Flemming, Leipzig 1904. Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur, Neue Folge, Band X, Heft 2. p. 122, 8 cf. 121, 26.

²⁴⁾ Homil. VIII, 15, ed. Lagarde p. 90.

²⁵⁾ Homil. XII, 6, ed. Lagarde p. 122; cf. Recognitiones VII, 6, Migne Patrologia graeca I col. 1357 C, 1358 A.

²⁶⁾ Panarion XXX, 15,4. Holl I p. 353: *ὅταν δὲ ἐρωτήσῃς ἕνα τῶν αὐτῶν τίνος ἔνεκεν ἐμψύχων οὐ μεταλαμβάνουσι, μὴ ἔχοντές τι διηγῆσασθαι ἀποκρίνονται ἀσπνέτως καὶ λέγουσι διὰ τὸ ἐκ συνουσίας καὶ ἐπιμιξίας σωμάτων εἶναι αὐτὰ οὐ μεταλαμβάνομεν, ὡς εἶναι αὐτοὺς ὄλους τοὺς ἀπὸ ἐπιμιξίας, ἀνδρὸς τε καὶ γυναικὸς, βδελυκτοὺς κατα τὰ ὑπὸ τοῦ στόματος αὐτῶν ληρωδῶς ἐξεμεθέντα.*

Näib olevat nõnda, et juudakristlaste hulgas ei ole võõrad olnud askeetlikud vaated veel intensiivsemal kujul. Siin on huvitav jälgida *Περίοδοι Πέτρον* juudakristlaste heeroose tegevusest. Tema toimingud päeva jooksul on täpsalt registreeritud ja nende tähendust rõhutatud, nõnda et tohiks olla lubatud sellest mõndagi järeldada. Tema söömaaegu mainitakse, niipalju kui fragmentaarse materjali põhjal otsustada võime, järjekindlalt ainult õhtuti. See äratav meie tähelepanu. Et siin ei saa olla palja juhusega tegemist, seda näitab see, et ta toimingud, usulised pesemised-baptismid, palve ja söömaajad moodustavad liturgilise rühma. Kuid ainult õhtuti on see rühm täielik ja mainitud eriti söömaaeg järjekindlalt²⁷⁾. Hommikul aga, kus samuti mainitakse üksikasjalikult Peetruse usulised toimingud, on ainult mainitud baptismid ja palve, kuid puudub järjekindlalt söömaaeg²⁸⁾. See ei näi enam juhusega seletatav olevat, eriti veel sellepärast, et on andmeid askeetidest, kellede üks askeesi vorm selles seisis, päeva ajal mitte syya, vaid alles õhtul. Eriti teame seda askeetidest Syrias²⁹⁾ ja Mesopotaamias³⁰⁾. Kuigi need paralleelid on pärit hilisemast ajast, siiski selle askeesi vormi laialdane levik eeldab juba vanemat päritolu. Nende paralleelide valgusel ei olegi võimatu oletus, et ka juudakristlikkudesse ringidesse on ymbrusest askeetide kombeid sisse pääsenud.

On mõningaid jälgi isegi sellest ja ei puudu ka tundemärgid, mille järele väljast poolt isegi organiseeritud askeetlus — munklus — juudakristlikkudes ringides on sympaatiat äratanud ja poolehoidu leidnud. Jeruusalema piiskopi Kyrillose yhe kõne koptikeelses retensioonis/leiamme väga huvitava teate isegi munklusest juudakristlaste peres. Nimelt Kyrillos on isiklikult kokku puutunud yhe juudakristlasega, ebioniitide esindajaga, kelle kohta ta tähendab, et ta oli munk³¹⁾. Ka nimetab Kyrillos isegi selle juudakristliku munga asukohta, kes oli pärit Maiumast, Gaza lähedalt. Selle lyhikese teate järele

²⁷⁾ Homil. I, 22; VIII, 2 IX,3, X,26; cf. Recognitiones IV,3 IV,37 V,36 I,19.

²⁸⁾ Homil. X,I. XI,I.

²⁹⁾ Jean Rufus, évêque de Maïouma, Plérophories, c'est-à-dire témoignages et révélations LXXXVIII. Patrologia orientalis, tomus VIII. Paris 1912, p. 142.

³⁰⁾ P. Bedjan, Acta Martyrum et Sanctorum, tomus V Paris 1895, p. 426.

םם תחומא ונמוסא על נפשה: דלא נהוא טעם מודם באימומא עדמא לרמושא. cf. Theodoretus Cyrensis, Historia religiosa cap. 3. Migne, Patrologia graeca 82, col. 1325 B. Ἐξεκρίκει γὰρ ἑσπέρας κατὰ μίαν ἑσθίειν ἡμέραν.

³¹⁾ W. E. A. Budge, Miscellaneous Coptic Texts. in the Dialect of Upper Egypt ed., with English Translation. London 1915, p. 809.

juudakristlased neljandal sajandil Palestiinas on yhes osas vähemalt sammu pidanud askeetliku liikumisega neid ymbritsevas kristluses.

Seega kokkuvõttes võime öelda, et askees juudakristlikkudes ringides võis olla väga mitmesuguse värvinguga. Mõnedes ringides võis see olla tugevam, teistes jälle nõrgem. Kas just need juudakristlased olid askeetlikkudes vaadetes nõrgemad, kes enestele Elkasai ilmutuste raamatu olid autoriteediks valinud ³²⁾, seda ei tea meie ytelda. Osa juudakristlaste juures aga tuleb ette askeetlikke vaateid, mis kynnivad kuni maailmast pöördumiseni ja isoleerumise pyyeteni. Selle kõrval leiame aga ka ritualistlikku askeesi, mis seisab teatud käskude ja keeldude omaksvõtmises ja nendest kinnipidamises.

Kuigi olemasoleva materjali põhjal saadud pilt juudakristlaste askeesist võib väga puudulik olla, siis niipalju on ikkagi selge sellest, et siin, võrreldes amefliku judaismiga, näib hoopis võõra vaimuga tegemist olevat. Ainult yhes punktis leiame siin yhenduse judaismiga, see on abielu jaatamine virginiteedi kontol. Jудаismi eefikas oli peatykk abielust ja perekonnast yks tähtsamaid ja hinnatumaid ³³⁾. Juudakristlik algkogudus kandis seda pärandust edasi, nagu seda Pauluse kaudu kuuleme ³⁴⁾. Nõnda on ka hiljem juudakristlased jäänud ustavaks oma rahvuslikkudele traditsioonidele ja arusaamisele abielust. See on kõigiti märkimisväärne seisukoht kasvava askeetliku tendentsiga miljöös. Kuid kõikides askeetlikkudes kysimustes ei ole enam tegemist puhtal kujul judaismi nähtega. Ollakse ju yldiselt arvamisel, et judaismis ei tule esile askeetlikku tendentsi, nagu seda kinnitab Bousset ³⁵⁾. Variserluse vagaduse ideaal ei ole askeetlik, vaid optimistlik, võites ajaliste nähete hindamisel pessimistliku seisukoha ³⁶⁾. Jудаism on kõikide sidemetega köidetud siinpoolseuse kylge, ega tee pingutusi yletada maise elu horitsonti. See on silma puutunud juba Kelsele, kes räägib kontrastist elujaatava nomose-toora ja Jeesuse poolt

³²⁾ A. Harnack, Lehrbuch der Dogmengeschichte, Tübingen 1909, II, p. 536.

³³⁾ Lorenz Dürr, Der Wertung des Lebens im Alten Testament und im antiken Orient, Münster 1926, p. 3 sqq.

³⁴⁾ I Kor. IX, 5 järele Peetrus oma misjonireisidel liikus naisega. Traditsioon isegi lastest cf. Clemens Alexandrinus Strom. III, 52—53.

³⁵⁾ W. Bousset, Die Religion des Judentums im späthellenistischen Zeitalter, Tübingen 1926, p. 428. „Hervorgehoben aber soll noch werden, dass eine eigentlich asketische Stimmung im Judentum niemals aufgekommen ist“.

³⁶⁾ J. Köberle, Sünde und Gnade im religiösen Leben des Volkes Israel bis auf Christum, München 1905, p. 518 „Dagegen ist dem pharisäischen Judentum fremd der asketische Zug...“

antud elueitava seaduse vahel³⁷⁾. Ja, koguni leiame judaismis opositsiooni askeetlikule vaimule. Talmud asub askeesi suhtes eitaval seisukohal³⁸⁾. Eriti paistab judaismis silma erinev seisukoht kysimuses, mis suure osa juudakristlaste juures moodustas koguni maailmavaatelise tähenduse — vaesuse ideaal. Võib öelda, et judaismis on just diametraalselt vastupidine seisukoht yldiseks saanud. Rikkuses nähakse jumalikkude õnnistust, mis on antud ja töötatud õigetele. Traktaadis Šabbat tuleb ette väide, et šəkina ei jää muu kellegi peale kui just rikka ja targa peale³⁹⁾. Ja kuigi siin alati mitte nõnda resoluutselt ei otsustatud, siis kyll rabi Akiba tabas yldist meeoleolu ja arusaamist, kui tema austus ja lugupidamine kuulus rikastele⁴⁰⁾. Vaesuses selle vastu rabide hinnangu järele nähti suurt ja kahjatsetavat õnnetust⁴¹⁾. Vaesuse taga otsiti Jumala karistavat kätt ja seletati seda õnnetust tema vihaga⁴²⁾. Sellest järeldati ka inimese väärtust, keda oli tabanud vaesus — ta oli kui surnu⁴³⁾.

Samuti leiame judaismis opositsiooni ka paastu suhtes. On ju kyll teada, et judaismis paast ei olnud sugugi võõras. Judaismis tuntakse paastu mitte ainult söömisest ja joomisest, vaid ka pesemisest, magamisest jne. Paastu hinnati kui väärtuslikku vahendit, mis palvele andis kaalu juurde. Iseloomustav on siin yks jutustus, mida toob mišnatraktaat Taanit, kus kuni detailideni ette kirjutatakse, missugune peab olema paast yhenduses yldise palvega põuaajal vihmapärast⁴⁴⁾. Veel on terve rida kohti talmudis, kus paast on abinõuks

³⁷⁾ Origines, Contra Celsum, lib. II, ed. P. Koetschau, Leipzig 1899, Band I p. 271.

³⁸⁾ M. Lazarus, Ethik des Judentums. Frankfurt 1898, Band II p. 135.

³⁹⁾ Nədarim fol. 38 a „Der Heilige . . . lässt seine Gottheit nur auf dem ruhen der kräftig und reich und weise und demütig ist“. Lazarus Goldschmidt, Der Babylonische Talmud, Band IV p. 914.

⁴⁰⁾ W. Bacher, Die Agada der Tannaiten, Strassburg 1903, II Auflage Band I p. 282.

⁴¹⁾ G. G. Montefiore, Rabbinic Literature and Gospel Teachings, London 1930 p. 274 sq.

⁴²⁾ Kiddušin fol. 82 b, ed. Goldschmidt Band V p. 998; Pesikta 12 a, Bibliotheca rabbinica, Eine Sammlung alter Midraschim von Wünsche, Leipzig 1885 p. 84.

⁴³⁾ Nədarim fol. 7 b „Die Armut gleicht dem Tod“, ed. Goldschmidt Band IV p. 852; Nədarim fol. 64 b „Vier gleichen einem Toten: ein Armer, ein Aussätziger, ein Blinder und ein Kinderloser“, ed. Goldschmidt Band IV p. 968. Rabi Piinehas ben Hama järele on vaesus inimese majas hirmsam kui viiskymmend häda cf. Baba batra fol. 116 a, ed. Goldschmidt, Band VI p. 1242.

⁴⁴⁾ Taanit fol. 9 ab, ed. Goldschmidt, Band III p. 436 sq. cf. p. 445, 456,

palve mõju suurendamisel. Rabi Šešet soovis, et Jumal seda osa rasvast, mida ta paastumisega oma kehakalust kaotas, nõnda hindaks nagu oleks see toodud ohvrina altarile ⁴⁵). Aga kui ka rabide juures märkame kalduvust askeesile ⁴⁶), siis ometi ei ole see veel enesestmõistetav ja yksmeelne seisukoht. Leiame vaateid rabide juures, mille järele nad halvakspanevalt on hinnanud neid, kes elavad alalises paastumises ⁴⁷) ja oma elu pyhendavad alalisele meelearandusele, yletades tooras ettenähtud juhud. Osa rabisid olid kahtleval seisukohal isegi naasirluse suhtes ⁴⁸).

Kui nyid juudakristlaste askeetlikud vaated ei ole liha judaismi lihast, tekib kysimus, millega siis seletada seda nähet? Kas võib seletada seda evangeeliumi mõjuga? Ometi on siin teine seletusviis lähedasem. Ideaalid, mis ei olnud kyll omased ametlikule judaismile, on eksisteerinud juuda sektilistes ringides, n. n. juuda pietistide juures. Sellest miljööst on meil kasutada rida dokumente, milledes on propageeritud eetilisi vaateid, mis väga lähedased juudakristlaste askeetlikkudele vaadetele. Puudutame seda miljööd mõne sõnaga lähemalt. Pietistide ringides võttis kõigepealt tsentraalse koha vaesuse ideaal. Juuda pietistid heidavad ära rikkuse, igasuguse mõnususe ja uhkuse, mis ei sobi kokku nende religioossete vaadetega ⁴⁹). Pietistide silmis on need, kes elavad rikkuses ja kylluses, ainult jumalakartmatud ⁵⁰). Sellepärast on yksipäini vaesed õndsaks deklareeritud ⁵¹). Seda professi, kuidas vaesuse ideaal on saanud yhtlasi ka usuliseks, vagaduse ideaaliks, on võimalik isegi ajalooliselt jälgida. See on tingitud sajan-ditepikkusest võitlusest võõra kultuuri mõjude vastu, kus vaesem osa on puhtamal kujul eneses kandnud usulist ja rahvuslist traditsiooni ja on oma kogemustest tähele panema õppinud, kuidas rikkad end võõrast kultuurist on mõjutada ja hellenismist infitseerida lasknud ⁵²). Pie-

⁴⁵) Bərakot fol. 17 a, ed. Goldschmidt, Band I p. 61.

⁴⁶) W. Bacher, Die Agada der Tannaiten, Band I p. 209.

⁴⁷) Taanit fol. II a, ed. Goldschmidt, Band III p. 441. fol. II b.

⁴⁸) Nədarim fol. 9 a, ed. Goldschmidt, Band IV p. 854. sq.

⁴⁹) Test. Juda XVII, XVIII, E. Kautzsch, Die Apokryphen und Pseudepigraphen des Alten Testaments, Tübingen 1900, Band II p. 475. Test. Issakar IV, Kautzsch II p. 479. Henoch CVII, 8, Kautzsch II p. 310.

⁵⁰) Henoch XLVI, 7, Kautzsch II p. 263; C, 6, Kautzsch II p. 301 „Weŕe euch Reichen“.

⁵¹) Test. Gad VII: „Denn der Arme und Neidlose, der in allen Dingen dem Herren dankt, ist selbst bei allem reich...“ Kautzsch II p. 494.

⁵²) A. Causse, Les „pauvres“ d'Israël, dans Revue d'Histoire et de Philosophie religieuses, 1922 p. 151 sqq.

tistide vaate järele vaesed-ebioniidid moodustavad oma rahva hulgas tõeliselt uskliku ja väljavalitud eliidi, kes elavad ja kannatavad selles kõrgepingelises usus, et messiaanlik aeg kord rekompenseerib kõik nende vaevad ja kannatused. Kuna sellega pietistide kogu tähelepanu on nägemata maailma poole suunatud, siis ei piirdu nad ainult vaesuse ideaali taotlemisega, vaid ka kogu nende eetika võtab omaks pessimistliku ellusuhtumise. Pietistide ideaaliks saab: abstinentiam habere- *ἐγκρατεύεσθαι* ⁵³). Tähtsa koha omab siin paastumine eks-piatoorse tähendusega ⁵⁴), mida laiendati ka pikemaks ajaks ⁵⁵). Viimaks saab nendes ringides kogu elu askeetliku värvingu ⁵⁶), sattudes isegi konflikti vana juuda perekondliku moraaliga ja võib võtta koguni säärase ilme, mis suunab välja keha suretamise ideaalini ⁵⁷).

Seega kokkuvõttes võime öelda, et kui ka ametlikus judaismis maailmast pöörduv meesus, heroiline meeoleolu yldiselt puudus, siis oli see olemas juuda pietistide ringides, kes taotlesid ebioniitilist ideaali. See oli miljö, mille lähedusest on pärit juudakristlased, kes neid ideaale teostada püüdsid juba usus, et loodetud Messias on tulnud ja pea kõikide vaevade eest neile tasub.

⁵³) IV Esra VII, Kautsch II p. 377.

⁵⁴) Test. Juda XIX, Kautsch II p. 476. Test. Asser II, Kautsch II p. 495. Test. Ruben I, Kautsch II, p. 460. Psalm. Salom. III, 8, 9, Kautsch II p. 134. Assumpt. Mos. IX, Kautsch II p. 326.

⁵⁵) Test. Ruben I, Kautsch II p. 460.

⁵⁶) Test. Issakar IV: „Der Einfältige begehrt nicht Gold; den Nächsten über-vorteilt er nicht, nach mannigfaltiger Speise verlangt er nicht, ausgezeichnete Kleidung will er nicht, lange Zeit zu leben setzt er nicht voraus...“ Kautsch II p. 479.

⁵⁷) Henoch CVIII, 7. 8: „Denn es gibt darüber im Himmel Schriften und Aufzeichnungen, damit sie die Engel lesen und damit sie wissen das Schicksal der Sünder; der Geister der Demütigen, derer die ihren Leib kasteiten und dafür von Gott belohnt werden; die Gott lieb hatten, weder Gold noch Silber, noch irgend ein Gut in der Welt liebten, sondern ihren Leib der Qual preisgaben“. Kautsch II p. 310.

Ex bibl. univ. Tart.